

Асылбек А.М.¹, Бельгибаева Г.К.^{2*}

¹Сүлеймен Демирел Университеті
Қаскелең қ., Қазақстан

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды қ., Қазақстан

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Қазіргі қоғамның прогрессивті дамуының негізі – адам, оның мәдениеті, білімі мен тәрбиесі. Коммуникативті мәдениет жалпыадамзаттық мәдениеттің бөлігі бола отырып, қоғамдық дамудың жай-күйін көрсетеді және сонымен бірге оған елеулі әсер етеді. Бүгінгі таңда адамзат жасаған мәдениеттің барлық жетістіктеріне ие жоғары білімді, жақсы тәрбиеленген жас ұрпақты жетілдіру міндеті бұрынғыдан да өте үлкен маңызға ие болып отыр. Мектеп жасына дейінгі бала ерсектермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасайды, коммуникация барысында мәдениеттану мен әлеуметтенуден өтеді. Сонымен бірге, өзінің мінез-құлқын басқа адамдардың іс-әрекеттерімен байланыстыруды үйренеді, олармен бірге біртұтас әлеуметтік орта қалыптастырады. Әлеуметтік-мәдени өзара әрекеттесу процестерінде белгілі бір мәдениеттің нормалары, құндылықтары мен институттары өздерінің тұрақты формаларын алады. Сонымен бірге, мектеп жасына дейінгі балада негізгі белгілер, сондай-ақ әртүрлі әлеуметтік жағдайлардағы мінез-құлық формалары, өз қалауы мен қажеттіліктерін басқа адамдардың қажеттіліктерімен байланыстыру қабілеті қалыптасады. Мектеп жасына дейінгі балалар эмоционалды күйлер мен өзін-өзі реттеудің дифференциациясының жеткіліксіз қалыптасуымен, ересектер әлеміндегі өз орнын барабар бағалаумен және тиісінше, коммуникативті қабілеттердің жеткіліксіз дамуымен сипатталады. Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде маңызды орын алатын іс-әрекет, әрине, бұл ойын. Ойын барысында баланың қарым-қатынасы кеңейіп, танымдық қабілеті артып, өзіндік мінез-құлқы қалыптасады. Ойын баланың жан-жақты даму құралы, таным көзі, адами жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Әлеуметтік-мәдени тәрбие құралдарын іздеу – маңызды зерттеу міндеттерінің бірі болып қала береді. Тиімді технологияларды әзірлеуге және енгізуге байланысты, оның көмегімен бала өзіне жақын, қол жетімді, дамуға ықпал ететін қызмет түрлерінде әлемді тани алады. Сонымен қатар, бала өзінің мүмкіндіктерін барынша толық ашатын және әлеуметтік-мәдени тәжірибені тиімді игеретін жетекші іс-әрекетке шешуші мән берілуі керек.

Түйін сөздер: мәдениет, ойын іс-әрекеті, коммуникация, коммуникативтік мәдениет, құндылық.

Асылбек А.М.¹, Бельгибаева Г.К.^{2*}

¹Сулеймен Демирель Университет
г. Каскелен, Казахстан

²Карагандинский университет им. академика Е.А.Букетова
г.Караганда, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ ДОШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация

Основой прогрессивного развития современного общества является человек, его культура, образование и воспитание. Коммуникативная культура, являясь частью общечеловеческой культуры, отражает состояние общественного развития и в то же время оказывает на нее существенное влияние. Сегодня задача совершенствования высокообразованного, хорошо воспитанного молодого поколения, обладающего всеми достижениями культуры, созданной человечеством, приобретает все большее значение, чем когда-либо прежде. Дошкольник взаимодействует со сверстниками, в процессе общения проходит культурологию и социализацию. При этом он учится соотносить свое поведение с действиями

других людей, создавая вместе с ними единую социальную среду. В процессах социокультурного взаимодействия нормы, ценности и институты той или иной культуры приобретают свои устойчивые формы. При этом у дошкольника формируются основные черты, а также формы поведения в различных социальных ситуациях, способность соотносить свои желания и потребности с потребностями других людей. Дошкольники характеризуются недостаточным формированием дифференциации эмоциональных состояний и саморегуляции, адекватной оценкой своего места в мире взрослых и, соответственно, недостаточным развитием коммуникативных способностей. Деятельность, занимающая важное место в воспитании дошкольников, это, конечно же, игра. В процессе игры у ребенка расширяются отношения, повышаются познавательные способности, формируется собственное поведение. Игра способствует становлению ребенка как средства всестороннего развития, источника познания, человеческой личности.

Поиск средств социокультурного воспитания остается одной из важнейших исследовательских задач. В связи с разработкой и внедрением эффективных технологий, с помощью которых ребенок может познать мир в тех видах деятельности, которые ему близки, доступны, способствуют развитию. При этом решающее значение должно быть придано ведущей деятельности, в которой ребенок максимально полно раскрывает свои возможности и эффективно усваивает социокультурный опыт.

Ключевые слова: культура, игровая деятельность, коммуникация, коммуникативная культура, ценность.

Asylbek A.M.¹, Belgibayeva G.K.^{2}*

*¹Suleyman Demirel University
Kaskelen, Kazakhstan*

*²Karaganda University named after academician E.A. Buketov
Karaganda, Kazakhstan*

FORMATION OF THE COMMUNICATE CULTURE OF PRESCHOOLERS THROUGH GAME TECHNOLOGIES

Abstract

The basis of the progressive development of modern society is a person, his culture, education and upbringing. Communicative culture, being a part of universal culture, reflects the state of social development and at the same time has a significant impact on it. Today, the task of improving the highly educated, well-mannered young generation, possessing the greatest achievements of the culture created by mankind, is becoming more important than ever before. A preschooler interacts with peers, goes through cultural studies and socialization in the process of communication. At the same time, he learns to correlate his behavior with the actions of other people, creating a single social environment with them. In the processes of socio-cultural interaction, norms, values and institutions of a particular culture acquire their stable forms. At the same time, the preschooler develops the main features, as well as forms of behavior in various social situations, the ability to correlate their desires and needs with the needs of other people. Preschoolers are characterized by insufficient formation of differentiation of emotional states and self-regulation, an adequate assessment of their place in the adult world and, accordingly, insufficient development of communicate abilities. An activity that occupies an important place in the education of preschoolers is, of course, a game. During the game, the child's relationships expand, cognitive abilities increase, and their own behavior is formed. The game promotes the formation of a child as a means of comprehensive development, a source of knowledge, a human personality.

The search for means of socio-cultural education remains one of the most important research tasks. In connection with the development and implementation of effective technologies through which a child can learn the world in those activities that are close to him, accessible, contribute to development. At the same time, decisive importance should be attached to leading activities in which the child fully reveals his capabilities and effectively assimilates socio-cultural experience.

Keywords: culture, play activity, communication, communicative culture, value.

Кіріспе Коммуникативті мәдениет ұғымы қарым-қатынас пен ақпарат мәселелеріне тұрақты қызығушылық-тың пайда болуымен ғылыми қолданысқа енді. Алайда, коммуникативті мәдениет идеясының өзі, ең алдымен, этика, риторика, қарым-қатынас теориясы сияқты ғылыми салалар шеңберінде пайда болды, олар адами қарым-қатынас мәдениетінің көптеген идеяларын, оны сәтті жүзеге

асырудың принциптері мен тәсілдерін құрды. Психологиялық-педагогикалық ғылымдарда коммуникативті мәдениет тұжырым-дамасын қалыптастыру негізінен дәстүрлі ғылыми парадигмалар аясында жүзеге асырылады және ең алдымен педагогикалық этика мәселелеріне қызығушылықпен байланысты. [1]

Қазіргі гуманитарлық ғылымдарда «мәдениет» ұғымы іргелі мәнге ие болып табылады. Мәдениеттің анықтамаларына бағытталған заманауи зерттеулер бұл ұғымға деген үлкен қызығушылығын көрсетуде.

Мәдениет адамзат қауымдастығының нақты, оқшауланған жетістігі болып табылатын, ерекше бейнеленген, адамнан адамға және ұрпақтан-ұрпаққа қабылданатын және берілетін айқын, жасырын ойлау мен мінез-құлық схемаларынан тұрады. Мұнда мәдени қоғам құрған материалдық игіліктерде көрінетін жетістіктерді де қосу керек. Кез келген мәдениеттің өзегі – дәстүрлер арқылы берілетін идеялар мен құндылықтар.

Мәдениет қызметтің әмбебап сипаттамасы бола отырып, әлеуметтік-гуманистік бағдарламаны белгілейді және белгілі бір қызмет түрінің бағытын, оның құндылығын, типологиялық ерекшеліктері мен нәтижелерін анықтайды. Сондықтан, адам үшін мәдениетті игеру оның осы қоғамда жеткілікті жайлы өмір сүруінің шарты болады, өйткені мәдениет адамға қоршаған орта жағдайларын, әлеуметтік мінез-құлық пен іс-әрекеттің тәсілдері мен үлгілерін игеруіне көмектеседі, адам санаты жататын қауымдастықтардың біліміне, нормалары мен құндылықтарына басшылық етеді. Сонымен қатар, бұл өзара әрекеттесудің, адамдардың бір-бірімен қарым-қатынасының ерекшеліктерін түсінуге және қабылдауға мүмкіндік береді. Қызметте, күнделікті өмірде, отбасында пәндік-практикалық іс-әрекеттің бір түрі ретінде әрекет етеді. [2]

Мәдениет, әртүрлі ғалымдардың пікірінше (И.С. Кон, А.И. Кравченко, А.Б. Мудрик), әлеуметтік құбылыс. Ол білім беру, оқыту және тәрбиелеу арқылы ұрпақтан-ұрпаққа берілетін жалпыадамзаттық байлықты бейнелейді, қоғамның дамуының тарихи деңгейін, адамдардың өмірі мен қызметін ұйымдастыру тәсілдерінде, сондай-ақ олар жасаған материалдық және рухани құндылықтарда көрсетілген адамның шығармашылық күштері мен қабілеттерін анықтайды.

Мәдениет ұлттың, мемлекеттің және қоғамның бірлігін сақтайды, өйткені ол адам өмірінің барлық салаларында құндылықтарды жүзеге асыру және құндылық қатынастарын жүзеге асыру дәрежесімен анықталады, сондықтан әр халықтың, әр ұлттың мәдениеті оның экономикасына, саясатына, құқығына, адамгершілігіне қатысты.

Адамзаттың әлеуметтік-мәдени тәжірибесін ең сәтті игеру адамның қоғаммен өзара әрекеттесу процесінде, яғни қарым-қатынас процесінде жүреді.

Қарым-қатынас – бұл оның қатысушыларының эмоционалды және интеллектуалды мазмұнды жеткізуге, қарым-қатынас иелерінің қызметін белгілі бір тәртіпшен өзгертуге бағытталған өзара әрекеттесу процесі. [3]

Мәдениет – бұл қоршаған әлемді мақсатты түрде өзгерту қабілетімен байланысты адамның маңызды сипаттамасы, оның барысында заттардың, рәміздердің, сондай-ақ адамдар арасындағы байланыстар мен қатынастардың жасанды әлемі құрылады, адам жасаған немесе оған қатысы бар кез келген нәрсе мәдениеттің бөлігі болып табылады. Оның маңыздылығын атап көрсете отырып, көптеген зерттеушілер мәдениетті қарым-қатынасқа теңестіреді. Американдық коммуникация саласының ең ірі мамандарының бірі Э. Холл мәдениетті коммуникация, ал коммуникацияны мәдениет деп санайды. Осы интерпретацияға сүйене отырып, көптеген батыс ғалымдары (В.Келли, К. Клахон, Ф.Стродбек, т.б.) мәдениетті Айсберг түрінде бейнелейді, оның негізінде мәдени құндылықтар мен нормалар жатыр, ол оның шыңы – адамның жеке мінез-құлқы, оларға негізделген және ең алдымен, басқа адамдармен қарым-қатынаста көрінеді.

Біздің зерттеуімізде, біз «қарым-қатынас» және «коммуникация» терминдерін синоним ретінде қолданамыз, бұл олардың жеке басына және әртүрлі ғылыми пәндердегі (психология, педагогика, әлеуметтану, мәдениеттану, т.б.) өзара алмастырылуына негізделген. Қызметтің жалпы тұжырымдамасы аясында қарым-қатынас қызметтің бір түрі – коммуникативті қызмет деп түсіндіріледі. [4]

1960-1970 жылдары қарым-қатынас процесінің әртүрлі аспектілері психологтар мен лингвистерді қызықтырды, олар қарым-қатынастың психологиялық және әлеуметтік сипаттамаларына, коммуникативті актілерді семантикалық түсіндіруге, сөйлеу мінез-құлқының ережелері мен ерекшеліктеріне баса назар аударады. Қарым-қатынас іскерлік немесе достық қарым-қатынас, тілдік белгілер арқылы ой алмасу ретінде анықталды. Зерттеушілер сонымен бірге, қарым-қатынасқа қатысушылардың психологиялық сипаттамаларына, сөйлеу әрекетінің ерекшеліктеріне, сөйлеу мінез-құлқының ережелеріне назар аударды, бірақ қарым-қатынас механизмін талдауға негізделмеді. [5]

Адам қарым-қатынас субъектісі ретінде басқа адамдармен байланыс орнату процесінде коммуникатор мен ақпарат көзінің қасиеттерін алады. Жеке тұлғаның көріну ерекшеліктері адамның әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі орнына, топтар мен ұжымдардағы коммуникациялық өзара әрекеттесу желілеріндегі позицияларға, жеке қабілеттерге, байланыс орнатуға және т.б. байланысты, адамның коммуникативті белсенділігі мәселесі болса, соның арқасында адам әртүрлі қауымдастықтардың құрамына кіреді. Қарым-қатынас құралдары мен әдістерін меңгерудегі кемшіліктер адамның әлеуметтік-психологиялық оқшаулануының алғышарттарын жасайды.

Осылайша, біз «қарым-қатынас» және «коммуникация» ұғымдары бір ретті ұғымдар деген зерттеу үшін маңызды қорытындыға келдік. Коммуникативті мәдениет туралы айтатын болсақ, біз қоғамда қабылданған қарым-қатынас пен мінез-құлық үлгілерін білу жүйесін және оларды іс жүзінде жүзеге асыра білуді айтамыз.

Бала өмірінің мектепке дейінгі кезеңі баланың негізгі мәдениетін қалыптастырудың ең қолайлы сәті болып табылады. Бұл кезеңнің маңыздылығы баланың сезімталдығымен анықталады, өйткені осы кезеңде пайда болған осы қасиеттердің дамуы үшін ерекше жағдайлар қайталанбайды және осы уақытта аяқталмаған нәрсені болашақта қуып жету мүмкін емес болады.

Мектепке дейінгі балалық шақ проблемаларының барлық гетерогенділігімен әлеуметтік нормалар мен сауатты қарым-қатынастарды олардың кең мағынасында қалыптастыру мәселелері, яғни әлеуметтік тұрғысынан өскелең ұрпақты тәрбиелеу жүйесінде басым орын алуы керек.

Қоғамдық заттарды пайдалану ережелерін игеруден бастап, мектеп жасына дейінгі бала әлеуметтік өзара әрекеттесу және кооперация ережелерін игеруге көшеді. Бала кезінен бастап қабылданған мінез-құлық пен өзара әрекеттесу үлгілерін үйренеді. Әлеуметтік-мәдени әлемге ену адамның қажетті білім мөлшерін, нормаларын, құндылықтарын, мінез-құлық пен қарым-қатынас үлгілері мен дағдыларын игеру арқылы жүреді, соның арқасында коммуникативті мәдениеттің қалыптасуы жүреді.

Балалық шақтың алғашқы тәжірибесіне сүйене отырып, бала әлеуметтік міндетті жалпы мәдени білім мен дағдыларды алады. Бұл уақытта баланың әлеуметтік-мәдени өмірге барабар қатыса алатын ересек адамға айналуының алғышарттары бар деп айтуға болады.

Мектепке дейінгі жаста әртүрлі қатынастар туындайды – достық, жанжал, т.б., мұндай қарым-қатынаста қиындықтарға тап болған балалар ерекшеленеді. Коммуникативті жағдай жиі проблемалы болып табылады, өйткені байланысқа түсу кезінде байланыс пен өзара әрекеттесу қажет. Балалар әрқашан қарым-қатынас орнатудың қажетті жолдарын таба бермейді. Көбінесе олардың арасында қақтығыстар туындайды, әркім өз қалауын құрдастарының қалауы мен құқықтарынан санамай қорғайды. Бірақ дәл осы жаста бала екіншісіне жанашырлық танытпай, екіншісіне берілмей, өзі шығынға ұшырайтыны туралы шындықты ашады. Ойында бала басқа балаларға тәуелділік қатынастарына түседі.

Қарым-қатынастың пайда болуы мен дамуында ересек адамның әсері маңызды, оның жетекші бастамасы баланың іс-әрекетін «жақын даму аймақтары» қағидаты бойынша үнемі жаңа, жоғары деңгейге көтереді. Ересектермен ұйымдастырылған балалармен қарым-қатынас тәжірибесі олардың әлеуметтік қажеттіліктерін байытуға және өзгертуге ықпал етеді.

Баланың құрдастарымен қарым-қатынасы ойында және ойын іс-әрекетіне байланысты жүзеге асырылады. Ойында балалар өздерінің ерік-жігері мен іскерлік қасиеттерін растайды, жетістіктерін қуанышпен сезінеді, сәтсіз болған жағдайда қатты зардап шегеді. Балалардың бір-бірімен қарым-қатынасында міндетті түрде орындалуы керек мақсаттар туындайды. Бала ойынға ойын жағдайына енгізілген заттарға, ойнатылатын әрекеттер мен сюжеттердің мазмұнына назар аудару арқылы үйренеді. Егер бала алдағы ойын жағдайының одан не талап ететініне дайын болмаса немесе мұқият болғысы келмесе, ойын шарттарын ескермесе құрдастарымен қарым-қатынасына зарар келеді. Құрдастарымен қарым-қатынас жасау, оларды эмоционалды ынталандыру қажеттілігі баланы мақсатты назар аударуға және есте сақтауға мәжбүр етеді. [6]

Рөлдік ойын қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, ең алдымен рефлексияны адамның өз іс-әрекеттерімен, қажеттіліктерімен, тәжірибелерімен байланыстыру қабілеті ретінде дамытуға үлкен мүмкіндіктер береді. Рефлексия қабілетінде басқа адамды түсіну, сезіну мүмкіндігі бар. Балалардың бір-бірімен қарым-қатынасында үнемі іс-әрекеттерді үйлестіруді, құрдастарына мейірімді қарым-қатынас көрсетуді, ортақ мақсаттарға жету үшін жеке тілектерден бас тартуды қажет ететін жағдайлар туындайды.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, мектеп жасына дейінгі балаларда келесі міндеттерді жүзеге асыруды көздейтін коммуникативті мәдениеттің дағдыларын қалыптастыру қажет деп айтуға болады:

1. Коммуникативтік қабілеттерді дамыту және жалпы коммуникативтік дайындық деңгейін оңтайландыру (айналадағы адамдарға қызығушылықты ояту және өзара сыйластық, өзара сенім сезімін тәрбиелеу).

2. Эмоционалды бұзылуларды түзету (қозғыштық, мазасыздық, қорқыныш, эмоционалды тұрақсыздық).

3. Өзінің мінез-құлқын да, айналасындағы адамдардың іс-әрекеттерін де талдауға бағытталған барабар бағалау қызметін дамыту.

4. Әлеуметтік құндылық бағдарларын қалыптастыру және әлеуметтік қолайлы нысандарда өзін-өзі көрсету қажеттілігі.

5. Психикалық өзін-өзі реттеу дағдыларын, ерікті күш салу қабілетін дамыту.

6. Бейімділік пен қабілеттерді дамыту, мүдделер шеңберін кеңейту.

7. Шығармашылық, шығармашылық өзін-өзі көрсету дағдыларын дамыту. [7]

Сондай-ақ, біз мектеп жасына дейінгі балаларда коммуникативті мәдениетті қалыптастырудың негізгі міндеттерін анықтадық: коммуникативті қабілеттерді дамыту және жалпы коммуникативтік дайындық деңгейін оңтайландыру; эмоционалды тұрақсыздықты түзету; баланың мінез-құлқын да, айналасындағы адамдардың іс-әрекеттерін де талдауға бағытталған барабар бағалау қызметін дамыту; әлеуметтік қолайлы нысандарда құндылық бағдарлары мен өзін-өзі көрсету қажеттіліктері; психикалық өзін-өзі реттеу дағдыларын, ерікті күш-жігерді дамыту; бейімділіктер мен қабілеттерді дамыту, қызығушылық шеңберін кеңейту; шығармашылық өзін-өзі көрсету дағдыларын дамыту. [8]

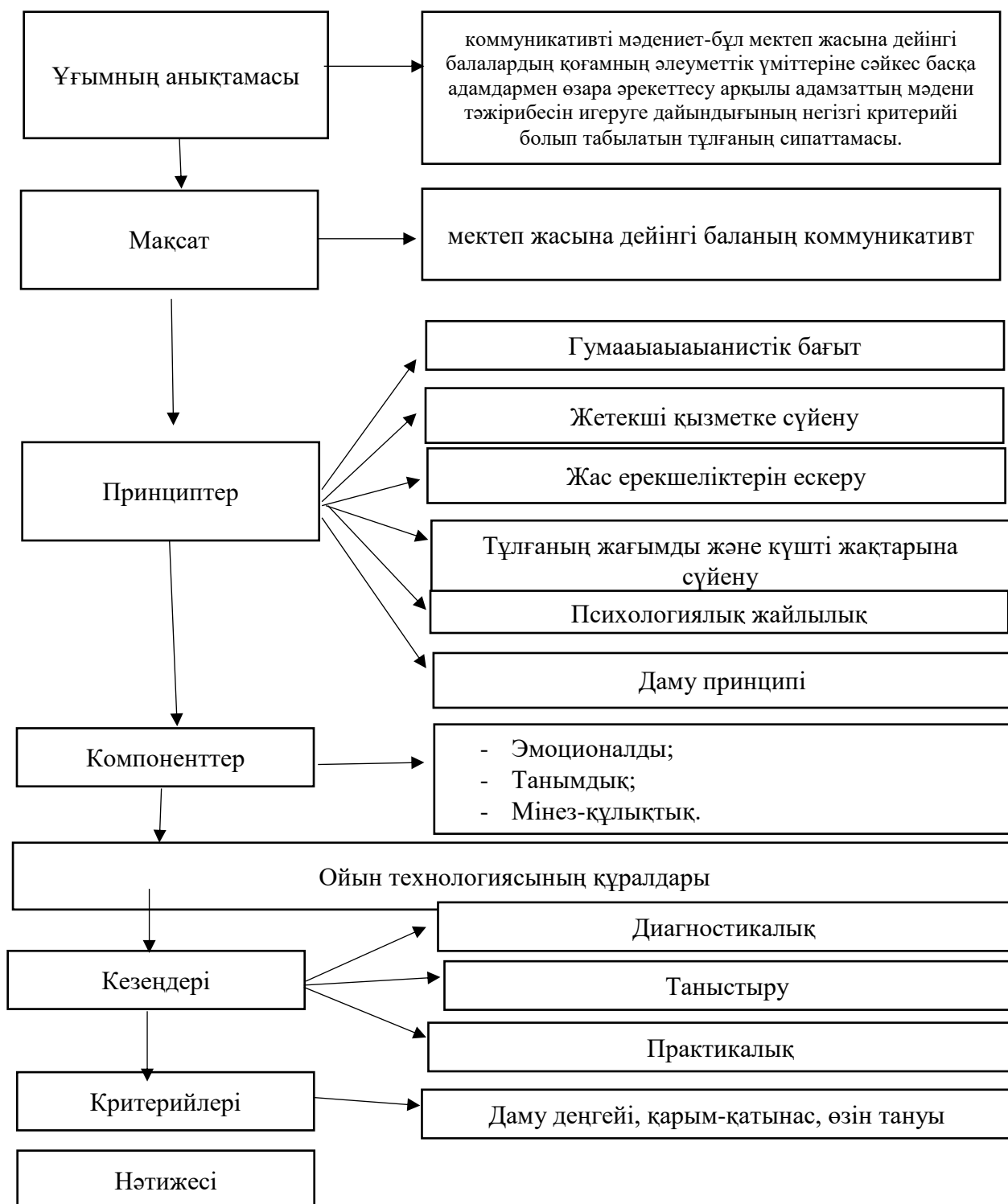
Мектеп жасына дейінгі балалар әлеуметтік тәжірибені белсенді түрде игереді, іс-әрекет процесінде адамның коммуникативті мәдениетін қалыптастыру процесі оның сипатына және айналасындағы адамдармен қарым-қатынас ерекшеліктеріне байланысты болады. Іс-әрекет принципі адам қызметінің екі нәтижесін жобалауға мүмкіндік береді: тұлғаның өзін (әлеуметтік интеграция, әлеуметтену, мәдениеттену нәтижесінде) және сыртқы шындықты өзгерту.

Әрекет баланың қоршаған әлем туралы білімін қамтамасыз етеді, жаңа қажеттіліктерді тудырады, балаларда сезімдердің пайда болуын ынталандырады, ерік-жігерді белсендіреді, тұлғааралық қатынастар мен мінез-құлық тәжірибесін игерудің маңызды көзі болып табылады. Сонымен қатар, іс-әрекет мүлдем шешуші емес, жетекші іс-әрекет, онда бала өзінің мүмкіндіктерін барынша толық ашады және әлеуметтік-мәдени тәжірибені тиімді игереді.

Ойын – бұл мектепке дейінгі жастағы әлеуметтік тәжірибені игерудің өзіндік тәсілі. Ойында баланың жеке басының барлық жақтары қалыптасады, оның психикасында айтарлықтай өзгерістер болады, бұл дамудың жаңа жоғары сатысына өтуге дайындайды. Бұл жайында психологтар мектеп жасына дейінгі баланың жетекші әрекеті деп санайтын ойынның үлкен тәрбиелік мүмкіндіктерін түсіндіреді. [9]

Ойынға әлеуметтік құбылыс ретінде қарау В.В. Зенковскийдің еңбектерінде де кездеседі, ол әлеуметтік жетілу, әлеуметтік күштердің дамуы мен жаттығуы, әлеуметтік күштердің дамуы мен жаттығуы, әлеуметтік тәжірибені игеру тек ішінара әлеуметтік ортамен байыпты және іскерлік өзара әрекеттесуде жүзеге асырылады деп санайды, ең бастысы және маңыздысы ойындарда қол жеткізіледі. Балалар ойындары адами қатынастардың барлық түрлілігінде дамып келе жатқан тұлғаның өмір сүру құралы ретінде қызмет етеді және ғалымның пікірінше. Балалық кезеңнің ұзақтығы баланың ойындарда үйренуі керек әлеуметтік мазмұнның шексіздігіне байланысты. Ғалым ойынды балалардың әлеуметтік-психикалық жетілуі үшін қажет белсенділіктің маңызды және орталық түрі ретінде қарастырды, дегенмен, өз мақсатын орындай отырып, адам есейген сайын жоғалып кетпейді, бірақ ересектер арасында онша болмаса да сақталады деп қарастырды. [10]

Материалдар мен әдістер. Маңыздылығы ойын технологиялары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық моделін әзірлеу және тәрбие процесіне енгізу болып табылады. Мәліметтер мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыруда ойын технологияларын тиімді қолдануға және тұтастай алғанда жеке тұлғаның мәдениетін қалыптастыру процесін жетілдіруге негіз болады. Зерттеу мәселесіне қарастырылған тәсілдерді теориялық талдау негізінде біз ойын технологиялары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру моделін жасадық. Ең алдымен, мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениеті – бұл мектеп жасына дейінгі баланың қоғамның әлеуметтік үміттеріне сәйкес басқа адамдармен өзара әрекеттесу арқылы адамзаттың мәдени тәжірибесін игеруге дайындығының негізгі критерийі болып табылатын жеке тұлғаның сипаттамасы анықтамасын тұжырымдадық. Педагогикалық процестің басты мақсаты – мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру.

Сурет 1. Ойын технологиялары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру моделі

Модельді әзірлеу кезінде басшылыққа алған принциптер:

1. Педагогикалық іс-шаралар жүйесінің гуманистік бағыты қоғам мен жеке тұлғаның мақсаттарын үйлестіру қажеттілігін болжайды. Бұл қағиданы іске асыру қадір-қасиет қатынастарына бағытталған

баланың жеке басын қалыптастыру процесіне бағынуды талап етеді, өйткені кез келген мәдениеттің жетекші құндылығы – адамның жеке басының құндылығы. Л.С. Выготский атап өткендей, қадір-қасиет мәдениетінде тәрбиеленген бала «әлеуметтік статикаға емес, әлеуметтік динамикаға бейімделген».

2. Мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші қызметіне сүйену. Бұл принцип Л.С. Выготскийдің ойын әлеуметтік ортаның әртүрлі жағдайларында саналы және сапалы мінез-құлықты үйретеді деген пікіріне негізделген.

3. Жас ерекшеліктерін ескеру. Ересек мектепке дейінгі жас – мектеп жасына дейінгі балалардың ойын іс-әрекетін дамытудың сезімтал кезеңі.

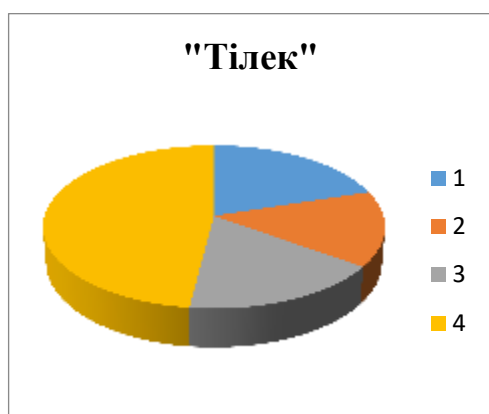
4. Баланың жеке басының жағымды және күшті жақтарына сүйену. Әрбір баланың өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысы болады. Баланың өсуге деген ұмтылысын арттыру.

5. Психологиялық жайлылық компоненттері баланың сенімді, кедергісіз, белсенділігін ынталандыратын атмосфераны құруды көздейді.

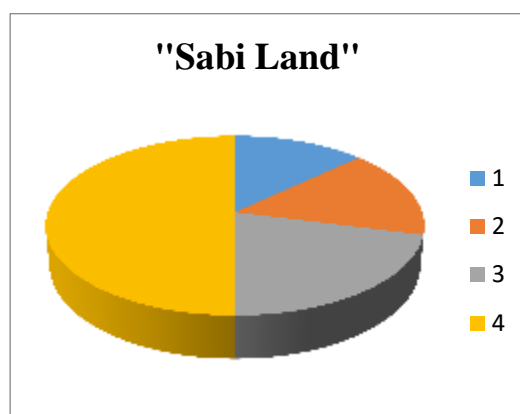
6. Даму принципі баланың жеке басының біртұтас дамуына, оның одан әрі өзін-өзі жетілдіруге дайындығына бағытталған.

Нәтижесі және талқылау. Теориялық болжамдардың сенімділігі мен зерттеу барысындағы қолданылған ойын технологиялар мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесінің жай-күйін теориялық талдау ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Негізгі мақсат – теориялық модельді сынақтан өткізу, сондай-ақ мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникациялық мәдениетін қалыптастыру үшін ойын технологиялары қолдана отырып зерттеу жүргізу.

Қарағанды қаласының «Тілек» балабақшасының ересек мектеп жасына дейінгі балалардың көрсеткіші

Алматы қаласының «Sabi land» балабақшасының ересек мектеп жасына дейінгі балалардың көрсеткіші

Тәжірибе жұмысы Қарағанды қаласының «Тілек» балабақшасы және Алматы қаласының «Sabi Land» балабақшасында жүргізілді.

Ойын технологияларын балабақшаның ересек мектеп жасына дейінгі балаларына өткізілді. Ойынның негізгі мақсаты коммуникативтік мәдениетті қалыптастыру болып табылды. Сол себепті рөлдік ойындар нақты белгіленген және ойын басталғанға дейін аталады. Ойыншықтар мен заттар рөлге сәйкес таңдалады. Ойын көбінесе бірлескен іс-әрекет ретінде өтеді, өзара әрекеттесу бір-бірімен байланысты, бірақ рөлге сәйкес келетін серіктестік әрекеттермен ауысады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру барысында ойын технологияларын ұтымды пайдалану балалардың коммуникативтік мәдениетінің даму деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндік берді. Эмоционалды салада коммуникациялық қызмет процесінде мазасыздық деңгейін төмендеуіне қол жеткізілді, балалар мазасыздық деңгейіне енбеді. Балалардың өзін-өзі бағалауының өзгеруі, бұл эксперименттің басында болмаған топты шартты түрде бөлуге мүмкіндік берді.

Әлеуметтік-мәдени жұмыстардың орындылығы іске асырылды: ойын технологиясының әлеуетін іске асыру, негізгілерін есепке алу балалардың коммуникациялық мәдениетін қалыптастыру заңдылықтары, принциптері осы процестің динамикасын қамтамасыз ететін мектеп жасына дейінгі білім беру процесінің коммуникативтік әлеуетін интеграциялау және білім беру ортасын нығайту; коммуникациялық бағыттылықты күшейту; оған компоненттерді қосу арқылы педагогикалық қызмет қарым-

қатынас (эмоционалды, танымды, мінез-құлықтық); модельденетін процестің құрамдас бөліктерінің бірлігін қамтамасыз ету, оның құрылымдық тұтастығы мен бірлігімен сипатталады.

Ойын жеке тұлғаны қалыптастырады, оны әртүрлі іс-шараларға дайындайды. Белгілі бір мінез-құлық дағдыларын қалыптастыра отырып, ол болашаққа көпжақты және өзгермелі бейімделу ретінде әрекет ете отырып, ықтимал болашақты көрсетеді. Осылайша, ойын қимылдарын-нұсқаларын сұрыптай отырып, бала бағдарлауды алдымен ойын, модельдеу, содан кейін нақты әлемді үйренеді.

Ойын еріксіз, жеке шығармашылықтың өнімі ретінде және әлеуметтік тәжірибені игеруі нәтижесінде пайда болады және мақсатты педагогикалық басшылық жағдайында білім беру құралына айналады.

Ойынның өзіндік құндылығы – бұл өмірлік қажеттіліктің қысымымен жүзеге асырылмайды. Ойын – бұл әрекет етуге деген ұмтылыстың көрінісі. Ол интеллект саласында, танымдық қызмет, шығармашылық, белсенділік саласында жаңа мүмкіндіктер ашады, мақсаттылықты ынталандырады.

Ойын адамға салыстырмалы түрде қысқа мерзімде және оның өмір сүруінің нақты жағдайында әлеуметтік тәжірибенің жеке мағынасын игеруге, оған деген көзқарасты дамытуға, жеке тұлғаның белгілі бір бағытын алуға мүмкіндік береді. Бұл ойында жеке интеллектуалды операциялардың қайта құрылуы емес, баланың қоршаған әлемге деген көзқарасы түбегейлі өзгеріп, позицияны өзгерту және өз көзқарасын басқа ықтимал көзқарастармен үйлестіру механизмі қалыптасады.

Ойын шындығы адамға әрекет, ой, сезім еркіндігін береді. Ойын ережелеріне бағынатын адам конвенциядан бос. Ойын шынайы өмірдегі шиеліністі жеңілдетеді және оны рухани және физикалық күштердің ерікті және қуанышты жұмылдыруымен алмастырады. Әрекет еркіндігі, өзін-өзі көрсету жағдайында адам күштері сыналады.

Ойын табиғаты бойынша өзімшіл, жеке, тар топтық мүдделерге қарсы тұрады. Ол үшін кім жеңетіні маңызды емес, бірақ жеңістің барлық ережелерге сай болуы және күресте батылдық, ақыл, адалдық пен тектілік барынша толық көрсетілуі маңызды. Ойын өзін-өзі шектеу және ұжымның пайдасына жанқиярлық туралы түсінік береді, өйткені, тек «ойнаған» ұжым ойында сәттілік пен кемелдікке жетеді.

Ойын әрекеті, егер ол жеке болса да, ұжымдық негізді қамтиды, ал ойын өз кезегінде ұжымды біріктіру құралы ретінде әрекет етеді. Ойын адамдарды біріктіру қасиетіне ие, олардың жалпы сезімі мен көңіл-күйін, біртұтас дүниетанымын дамыту қабілетіне ие. Ойында оның қозу, эмоционалды шиеленіс, ынта-жігер жағдайымен адам субъективті құнды тәжірибеге ие болады, бұл оны әлеуметтік қызметке бағыттайтын белгілі бір белгілер мен қасиеттердің дамуына әкеледі. Бұл жағдайда жеке тұлғада белсенділік, шығармашылық, бастамашылық дамиды.

Ойын – адамның тәуелсіз шығармашылық өмірінің бастауы, өзін-өзі көрсету құралы, күш сынағы. Ойын мектеп жасына дейінгі баланың белсенді әлеуметтік тәжірибесін қалыптастыру үшін үлкен маңызы бар жеке қасиеттерді дамытады: толеранттылық, тәуелсіздік, шығармашылық, белсенділік, шешімділік, бастамашылық, т.б. Бұл қолданыстағы заңдарға, қоғам қабылдаған нормалар мен құндылықтарға негізделген шындық. Ойын өмірдің ерекше мазмұны бола алмайды, бірақ ол балаға әлеуметтік ортаға, белгілі бір ұжымдағы өзара әрекеттесуге бейімделуге көмектеседі.

Кез келген технологияда баланың белсенділігін арттыратын құралдар бар. Ойын технологиясында бұл құралдар (яғни, ойындар) нәтижелердің тиімділігінің негізгі идеясы мен негізін құрайды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың жеке басын жан-жақты дамыту және оларды әлеуметтік өмірге дайындау үшін ойындардың барлық түрлерін жан-жақты үнемі қолдану қажет, өйткені олардың жиынтығында ғана олар күтілетін нәтиже бере алады, әлеуметтік қалыптасуға қажетті бірқатар жаңа жеке қасиеттер қалыптасады.

Қорытынды. Мектеп жасына дейінгі балаларда коммуникативті мәдениетті қалыптастыру бойынша іс-шаралардың сәттілігі сәтті болады деген болжам жасалды, егер: әлеуметтік-мәдени салада қолданылатын ойын технологияларының әлеуеті іске асырылса, коммуникативті мәдениеттің компоненттерін (эмоционалды, танымдық, мінез-құлықтық) қосу арқылы педагогикалық қызметтің коммуникативті бағыты едәуір күшейтілсе, сипатталатын педагогикалық жүйе ретінде модельденген процестің құрамдас бөліктерінің бірлігі қамтамасыз етілген оның құрылымдық құрамдас бөліктерінің тұтастығы мен бірлігі; мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру бойынша педагогикалық қызметтің тиімділігін бағалау ескеріледі.

Әлеуметтік қатынастар контекстінде мәдениет адамның дамуының, іс-әрекет процесінде тұлғаның қалыптасуының және әлеуметтік тәжірибені игерудің өлшемі болып табылады. Қызметтің жалпы мәдени, гуманистік мағыналық мәні адамның өзінің әлеуметтік мәнін қалыптастыруында жатыр. Мұндай әрекеттер белсенді әлеуметтік әрекеттер арқылы жеке тұлғаны толық көрсетудің нақты тәсілі ретінде әрекет етеді. Адамның, мәдениеттің және қоғамның әлеуметтік жүйесінің интегративті байланыстарын

барынша толық білдіретін бірлік пен әртүрлілік негізінде адами қатынастар әлемін жасайды. Мәдениеттің көп деңгейлі әлеуметтік көріністері оның бейімделудің, әлеуметтенудің, мәдениеттанудың, сәйкестендірудің, жеке тұлғалардың өзін-өзі жүзеге асыруының, әлеуметтік қауымдастықтар мен нақты әлеуметтік-мәдени құбылыстардың, сондай-ақ қоғамдық өмір процестерінің өзара әрекеттесуінің интеграциялық механизмі ретінде әрекет ететін әртүрлі құндылық мазмұнын көрсетеді.

Адам үшін мәдениет өзіне және айналасындағы әлемге деген барлық ойларын айтып, ең сенімді дереккөз болып қала береді. Адамға өзін-өзі жүзеге асырудың таңғажайып қабілеті тән, ол одан байыпты және айтарлықтай күш-жігерді талап етеді, содан кейін ғана оның ойлары мен сезімдерін жүзеге асыру қабілеті, қоршаған әлемге белсенді көзқарас қалыптасады: күмән мен тербелістерді жеңетін ерік пен шешім, болып жатқан оқиғаларды терең саналы түсіну туады.

Ойын технологиялары мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениетін қалыптастырудың оңтайлы педагогикалық құралы болып табылады, өйткені олардың негізгі мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекеті болып табылады және адамзаттың әлеуметтік-мәдени тәжірибесін тиімді егереді. Сонымен қатар, ойын мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениетінің барлық құрылымдық компоненттерінің қалыптасуы мен дамуына әсер етуі мүмкін. Мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру міндеттерін жүзеге асыру толыққанды өзара әрекеттесу үшін маңызды коммуникативті дағдыларды қалыптастыруға немесе дамытуға бағытталған ойын технологияларын қолдану арқылы мүмкін болады.

Қорытындылай келе, бала өмірінің мектепке дейінгі кезеңі баланың негізгі мәдениетін қалыптастырудың ең қолайлы сәті болып табылатынын айтқымыз келеді. Ерте балалық шақтың маңыздылығы баланың сезімталдығымен байланысты, ол уақыт ешқашан қайталанбайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Василец, Т.Б. *Детский социальный театр как развивающая и психотерапевтическая площадка* / Т.Б. Василец // *Журнал практического психолога*. – 1998. - №5. – 62-68 б.
2. Божович, Л.И. *Избранные психологические труды. Проблема формирования личности* / Л.И. Божович. – М.: Педагогика, 1995. – 230 б.
3. Бэрн, Э. *Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры* / Э.Бэрн. – Л.: Лениздат, 1992. – 348 б.
4. Гельгорн, Э. *Эмоции и эмоциональные расстройства* / Э.Гельгорн, Дж. Луфборроу. – М.: Мир, 1966. – 672 б.
5. Козлов, Н.И. *Лучшие психологические игры и упражнения* / Н.И. Козлов. – Екатеринбург: АРД ЛТД, 1997. – 144 б.
6. Лэндрет, Г.Л. *Игровая терапия: искусство отношений: Перевод с англ.* / Предисл. А.Я. Варга / Г.Л. Лэндрет. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 368 б.
7. Рудик, П.А. *Игры детей, их педагогическое и психологическое значение* / П.А.Рудик – М., 1998. – 64 б.
8. Шитицына, Л.М. *Азбука общения: Развитие личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками* / Л.М. Шитицына. – СПб., 2000.
9. Эльконин, Д.Б. *Психология игры* / Д.Б. Эльконин. – М.: Владос, 1998. – 358 б.
10. *Эмоциональное развитие дошкольника: Пособие для воспитателей дет.сада* / Под ред. А.Д. Кошелевой. – М.: Просвещение, 1985. – 175 б.

References

1. Vasilets, T.B. *Detsku sotsialnyi teatr kak razvivaiyayia i psihoterapevticheskaia ploadka* / T.B. Vasilets // *Jýrnal prakticheskogo psihologa*. – 1998. - №5. – 62-68 b.
2. Bojovich, L.I. *Izbrannnye psihologicheskie trýdy. Problema formirovanua lichnosti* / L.I.Bojovich. – М.: Pedagogika, 1995. – 230 b.
3. Bern E. *Igry, v kotorye igraiyt lyýdi. Lyýdi, kotorye igraiyt v igry* / E.Bern. – L.: Lenizdat, 1992. – 348 b.
4. Gelgorn, E. *Emotsu i emotsionalnye rasstroistva* / E.Gelgorn, Dj. Lýfborroy. – М.: Mir, 1966. – 672 b.
5. Kozlov, N.I. *Lýchshie psihologicheskie igry i ýprajnenua* / N.I. Kozlov. – Ekaterinbýrg: ARD LTD, 1997. – 144 b.
6. Lendret, G.L. *Igrovaia terapiua: iskýsstvo otnoshenu: Perevod s angl.* / Predisl. A.Ia. Varga / G.L. Lendret. – М.: Mejdýnarodnaia pedagogicheskua akademua, 1994. – 368 b.
7. Rýdik, P.A. *Igry detei, ih pedagogicheskoe i psihologicheskoe znacheme* / P.A. Rýdik – М., 1998. – 64 b.

8. Shipitsyna, L.M. *Azbyka obenua: Razvite lichnosti rebenka, navykov obenua so vzroslymi i sverstnikami* / L.M. Shipitsyna. – Spb., 2000
9. Elkonin, D.B. *Psihologua igrы* / D.B. Elkonin. - M.: Vldos, 1998. - 358 b.
10. *Emotsionalnoe razvite doshkolnika: Posobie dlia vospitatelei det.sada* / Pod red. A.D.Koshelevoi. - M.: Prosveenie, 1985. - 175 b.

МРНТИ 14.09.01.

<https://doi.org/10.51889/1953.2022.54.54.030>

Ақынова Ж.М.^{1*}, Халитова И.Р.¹, Турдалиева Э.Д.²

¹ *Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

² *Академия логистики и транспорта, г. Алматы, Казахстан*

СКАЗКОТЕРАПИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В данной статье подвергается разбору вопрос о роли сказочной терапии в формировании развития речи детей дошкольного возраста в Республике Казахстан, изображаются методы и игровые приемы работы со сказкой. Актуальность исследования связана с существенными трансформациями современного дошкольного образования, так как, дети данного возраста постигают важный период в развитии связной речи. Улучшающееся обобщение делается основой для становления и формирования словесно-логического мышления. Иными словами, чем более связная, образно яркая, словарно многообразная речь ребенка дошкольного возраста, тем очевиднее, что ребенок не будет испытывать трудности при социализации и коммуникации, будет проще понимать установленные перед ним задачи и находить их решения, исходя от той базы, которая предоставляет ему речь, познание родного языка и культуры. Целью исследования является теоретическое обоснование и проверка возможности сказочной терапии в развитии связной монологической речи у детей дошкольного возраста. С этой целью при изучении темы были применены вытекающие методы исследования, такие как, теоретические (анализ научной, психологической, методической и учебной литературы по вопросам исследуемого материала); эмпирические (диагностические, моделирование, изучение внутренних уставов дошкольных учебных заведений; изучение документации).

Ключевые слова: общение, диалогическая речь, обучение, речевое общение, сказка.

Ақынова Ж.М.^{1*}, Халитова И.Р.¹, Турдалиева Э.Д.²

¹ *Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

² *Логистика және көлік академиясы, Алматы қ., Қазақстан*

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудағы ертегі терапиясының рөлі туралы мәселе талданып, ертегімен жұмыс істеудің әдістері мен ойын тәсілдері бейнеленген. Зерттеудің өзектілігі қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім берудегі елеулі өзгерістермен байланысты, өйткені осы жастағы балалар үйлесімді сөйлеуді дамытудың маңызды кезеңін түсінеді. Жалпылауды жетілдіру сөздік-логикалық ойлаудың қалыптасуы мен қалыптасуына негіз болады. Басқаша айтқанда, мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуі неғұрлым дәйекті, бейнелі түрде жарқын, лексикалық жағынан алуан түрлі болса, баланың әлеуметтену мен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болмайтыны, оның алдына қойылған міндеттерді түсіну және олардың шешімін табу оңайырақ